

PAIGEO

PALLAS ATHENE INNOVATION AND GEOPOLITICAL FOUNDATION

A 2018-as FOCAC találkozó

2018年中非合作论坛北京峰会

The 2018 Beijing Summit of the Forum on China-Africa Cooperation
Sommet de Beijing 2018 du Forum sur la Coopération Sino-Africaine

3-4 September 2018

2018年9月3-4日

3-4 Septembre 2018

Czirják Ráhel, Zoltai Alexandra

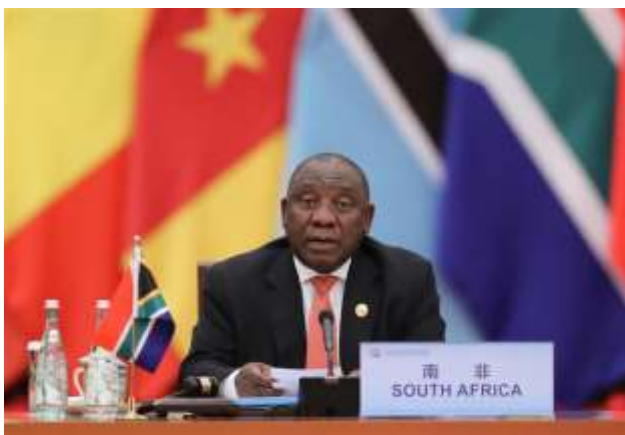
PAGEO Kutatóintézet - POLICY BRIEF – 2018. 08. 06.

2018. szeptember 3-án és 4-én, immáron hetedik alkalommal került megrendezésre Kína és Afrika államai közötti miniszteri csúcstalálkozó, a FOCAC (Forum on China-Africa Cooperation – Kínai-Afrikai Együttműködési Fórum), ezúttal ismét Pekingben. Az esemény házigazdái Xi Jinping, kínai államfő, valami Cyril Ramaphosa, a Dél-afrikai Köztársaság elnöke voltak.¹ Erre a fórumra három évente kerül sor, vagy egy afrikai ország vagy pedig Peking ad neki otthont.

- Kína és Afrika is leszögezte, hogy a multilateralizmus mellett áll és elutasítja az unilateralizmus és a protekcionizmus minden formáját.
- Napjainkban Kína a legnagyobb kereskedelmi partner az afrikai kontinensen, 2009-ben ugyanis megelőzte az Egyesült Államokat.
- Kína tőkét, technológiát és tudást tud kínálni Afrika számára és hajlandóságot ezek megosztására, addig Afrikát nyersanyagforrásai és egyre nagyobb piaca teszi vonzóvá Kína számára.
- A fő találkozót, a FOCAC-ot számos kapcsolódó esemény előzött meg vagy követett.
- A Kínai és Afrikai Vezetők és Üzleti Képviselek Magas szintű Párbeszédén Kína több, mint 1000 afrikai képviselőt fogad, mintegy 600 cégtől, üzleti csoporttól és kutatóintézettől.
- Miután a kínai médiában megjelent a hír, hogy Kína valóban 60 milliárd dollárnyi pénzt kíván Afrika számára felajánlani, a kínai internetes fórumokon azonnal megjelentek az ezzel kapcsolatos kritikus hangok.

2018-as deklaráció

2018. szeptember 3-án és 4-én, immáron **hetedik alkalommal** került megrendezésre Kína és Afrika államai közötti miniszteri csúcstalálkozó, a **FOCAC** (Forum on China-Africa Cooperation – Kínai-Afrikai Együtműködési Fórum), ezúttal ismét Pekingben. Az esemény házigazdái Xi Jinping, kínai államfő, valami Cyril Ramaphosa, a Dél-afrikai Köztársaság elnöke voltak.² Erre a fórumra három évente kerül sor, vagy egy afrikai ország vagy pedig Peking ad neki otthont.

A fórumon több mint 50 afrikai ország képviseltette magát, többnyire elnökei, vagy miniszterelnökei révén. Xi Jinping nyitó beszédében külön köszöntötte, az előző – Johannesburg-i – csúcshoz képesti **három új tagot: Gambiát, Sao Tome és Principe-t, valamint Burkina Faso-t,**³ amik 2015 óta megszakították diplomáciai kapcsolatuk Tajvannal.⁴

Az idei esemény mottója „*Kína és Afrika: Egy még szorosabb közösség és közös jövő felé, a kölcsönösen előnyös kooperáción keresztül*” volt,⁵ ami egyben a konferencia zárónapján elfogadott **Pekingi Deklaráció** alcímét is képezi.⁶ A Deklaráció, valamint a **Pekingi Akcióterv a 2019 és 2021 közötti időszak** két térség közötti **együtműködéseit**, illetve azok mikéntjét tartalmazza.

A deklaráció⁷ kimondja, hogy Kína és Afrika között lévő kapcsolat egy mélyen gyökerező barátság, amit főként a közös múltjukra eredeztetnek vissza, amelyben jóban és rosszban is egyaránt osztoztak. Megegyezésre került, hogy erősítik az egymás közötti párbeszédet, tovább mélyítik a régi barátságukat és folytatják az együtműködést annak szellemében, hogy a jövőben egy még szorosabb kínai-afrikai közösség jöhessen létre. **Afrikát az „Egy övezet, egy út” (BRI) projekt, mint fontos résztvevőjét** említi, aminek keretein belül **Kína több forrást fog biztosítani a számukra**, ez pedig a piac szélesítését és fejlődést jelent majd a kontinens számára. Az afrikai országok, amelyek részt vettek a FOCAC-on biztosították Kínát a BRI kezdeményezés támogatásáról, valamint megerősítették elköteleződésüket az „egy Kína elv” iránt. **Kína és Afrika is leszögezte, hogy a multilateralizmus mellett áll és elutasítja az unilateralizmus és a protekcionizmus minden formáját.** Kína továbbá támogatását fejezte ki az afrikai országok és azok regionális intézményei iránt.

A **deklaráció** továbbá a **klimaváltozás és a környezetvédelem** tekintetében felszólítja a fejlett országokat, hogy **támogassák az afrikai kontinenst tőkével, technológiával és infrastruktúrával.** Kimondja, hogy Kína együtműködve Afrikával harcolni fog az illegális kereskedelemmel, amely vadvilágot érinti. Végül pedig nyilvánosságra hozták, hogy a **következő FOCAC találkozó 2021-ben Szenegálban** lesz.⁸

Afrika szerepének növelése a világban a FOCAC-on keresztül

A kereskedelem Kína és Afrika között már majdnem 2000 évesnek mondható, a 15. században pedig a kínai **Zheng He admirális** is diplomáciai látogatást tett Afrika szarvánál. Ezek

a kezdeti kapcsolatok vezettek el, ahhoz, hogy az **1960-as évektől megindultak a kétoldalú együttműködések az országok között**, olyan **közös értékrenddel**, mint akik az imperializmussal szemben állnak, a szocialista értékeket és a be nem avatkozás politikáját támogatják.

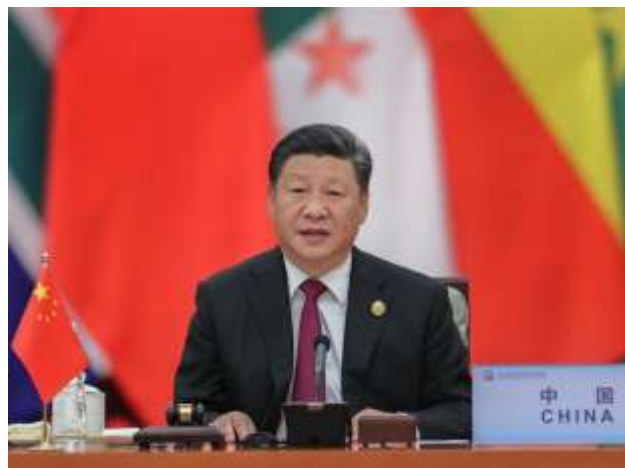
Az elmúlt két évtized alatt **ezek a kapcsolatok megújultak és intézményesültek a FOCAC képében**. Ma már szinte majdnem az összes afrikai ország a tagja és egyre fontosabb szerepe van Kínának abban, hogy Afrika nemzetközi szerepét megnövelje. Napjainkban **Kína a legnagyobb kereskedelmi partner az afrikai kontinensen, 2009-ben ugyanis megelőzte az Egyesült Államokat**. Kína továbbá sok külföldi tőkét visz Afrikába és a külföldi országok közül **Kína az, aki a legtöbb munkalehetőséget teremti a térségben**. Továbbá ez az ázsiai ország **Afrika legnagyobb hitelezője** is, hatalmas lehetőséget teremtve így az infrastrukturális növekedésben, főként az „Egy övezet, egy út” kezdeményezés keretein belül.

Az elköteleződést a felek között a FOCAC együttműködésen keresztül az Afrika és Kína között kialakult függőség teremtette meg háttérbe szorítva Amerika és Európa szerepét. Míg Kína **tőkét, technológiát és tudást tud kínálni Afrika számára és hajlandóságot ezek megosztására**, addig **Afrikát nyersanyagforrásai és egyre nagyobb piaca teszi vonzóvá Kína számára**. Sokan úgy vélik, hogy Kína kihasználja a fekete kontinenst, azonban sok tekintetben eltérő politikát folytat a nyugathoz képest és nem csak a segélyezés terén, de az Afrikához való hozzáállásban is. Míg a nyugati világban ennek a kontinensnek nem tartják fontosnak a szerepét a nemzetközi életben, gyakran elsiklanak felette, addig Kína egy sokkal befogadhatóbb és pozitívabb kommunikációval

szeretné megnyerni a feketekontinens országait és lakosságát érdekeinek.

Mivel Kína magát is fejlődő országnak látja így fontos számára az afrikai országokkal való jó kapcsolat, amelyek közül a legtöbbet harmonikus bilaterális kapcsolatokat ápol, de a multilateralizmus szintjén is, elég csak megemlíteni a FOCAC-ot. Habár az afrikai vezetők nem szeretnék túl nagy függésbe kerülni az ázsiai óriástól és **a kereskedelem tekintetében is nagy egyenlőtlenségek vannak Kína és az afrikai országok között** így, ezeknek a kérdéseknek a **megtárgyalására a FOCAC jó platformot** nyújt. Mégis amíg Amerika csökkentette kereskedelmét az afrikai országokkal és más régiókat részesít előnyben, addig a kínai vezetők kemény munkát folytatnak, hogy kölcsönös bizalmat és megbecsülést alakítsanak ki Afrikával.⁹

Sino-afrikai együttműködés nyolc kezdeményezés mentén

A kínai államfő nyitó beszédében **nyolc** olyan **területet** határozott meg, **ami mentén** az elkövetkezendő időszakban a sino-afrikai **kooperáció megvalósul**:¹⁰

1. **Ipar támogatása**: keretében többek között sor kerül Kínában egy Kína-Afrika gazdasági és kereskedelmi expora,

- továbbá Kína támogatja hazai vállalatait, hogy fokozzák beruházásaikat a fekete kontinensen;
- 2. Infrastrukturális összeköttetés:** ennek értelmében egy közös Kína-Afrikai Infrastrukturális Együttműködési Terv kerül majd kidolgozásra az Afrikai Unióval együttműködve. A megvalósítás érdekében Kína többek között támogatja hazai vállalatait az afrikai építési munkálatokba való bekapcsolódásban.
  - 3. Kereskedelem elősegítése:** az ázsiai ország a következő három év során fokozni kívánja afrikai importját – ami megvalósítására létrehozott egy 5 milliárd dolláros pénzügyi alapot is. Ez a kezdeményezés kínai és afrikai termékekhez kötődő marketing tevékenységet, és többek között a vámhatóságok tevékenységének és szabályozásának erősebb összehangolását fogja jelenteni a gyakorlatban.
  - 4. Zöld fejlesztések:** a kínai államfő 50 projektet helyezett kilátásba, melyek úgynevezett zöld fejlesztések, Afrika környezetének megóvása érdekében. Ezek érintik a klímaváltozás, óceánok, sivatagosodás megelőzése és a vadállomány megőrzésének témakörét is. A sikeres megvalósítás érdekében a humánkapacitás fejlesztésére is törekednek majd.
  - 5. Kapacitásépítés:** ennek keretében Kína igyekszik megosztani a fejlesztés terén szerzett gyakorlati tapasztalatait a kontinens országaival, továbbá a gazdaság- és társadalomfejlesztés tervezése kapcsán is szorosabb együttműködésre lehet majd számítani a

szakemberek szintjén. Mindezt képzések és műhelymunkák fogják lehetővé tenni.

- 6. Egészségügy:** az egészségügyi kezdeményezés keretében Kína úgy döntött, hogy felfrissíti a kontinensen már működő 50 egészségügyi segélyprogramját, mint például az *African Center for Disease Control and Prevention* és *China-Africa Friendship Hospitals* programjait. Ezen felül többek között afrikai orvosok képzése, mobil egészségügyi szolgáltatások biztosítása is a kezdeményezés részét képezi.
- 7. Emberek közötti kulturális kapcsolatok:** a két térség kulturális ismeretségének elmélyítése érdekében Kína létrehoz egy Afrika tanulmányok intézetet, frissíti a Kína-Afrika Közös Kutatási és Kulturális Kapcsolati Tervet, valamint számos közös kulturális, sport és turisztikai rendezvényre is sor kerül majd.
- 8. Béke és biztonság kezdeményezés:** a két fél béke, biztonság, békefenntartás, valamint a törvény és rend biztosítása területén lévő együttműködés hatékonyságának növelése érdekében egy pénzügyi alapot hoznak létre. E kezdeményezésen belül szó esett a Kína-Afrika Védelmi és Biztonsági Fórum létrehozásáról is, ami ezen a téren a felek közötti tapasztalatcsere legfőbb fórumának szerepét fogja betölteni. (Az első ilyen fórumra a nyáron már sor került, melyről összefoglalónkat [itt](#) olvashatják.)

Mit tükröznek a pénzösszegek?

Ezen nyolc kezdeményezéshez, a megvalósítás érdekében **a kínai fél forrásokat is rendelt**, ami kétségtelenül az együttműködési fórumot figyelemmel kísérő sajtó számára a

legizgalmasabb kérdés volt. Xi Jinping nyitó beszédében bejelentette, hogy a következő **3 év során Kína összesen 60 milliárd dollárral** fog hozzájárulni Afrika fejlesztéséhez, amiből az **állami források 50 milliárd dollárt** fognak kitenni, a maradék **10 milliárd** a tervek szerint **a kínai piaci szféra szereplőinek befektetései** révén jelenik majd meg.¹¹ Vagyis az így felajánlott pénzüsszeg 10 milliárd dollárral alul marad az előző, 2015-ös FOCAC során bejelentett fejlesztési forrásokhoz képest.

A mennyiségen kívül érdemes megvizsgálni, hogy azokra milyen formában lehet majd számítani a kontinensen, ugyanis a források megoszlásából jól lehet következtetni a kínai fél hozzáállására, háttérben húzódó megfontolásaira. A Kína által felajánlott 50 milliárd dollárnyi állami hozzájárulás a következő tételekből áll:

- 20 milliárd dollárnyi új hitelkeret;
- 15 milliárd dollárnyi kínai segély, támogatások, kamatmentes kölcsönök és kedvezményes kölcsönök formájában;
- 10 milliárd dollárnyi speciális alap a fejlesztési finanszírozáshoz;
- 5 milliárd dollárnyi speciális alap az Afrikából történő kínai import finanszírozására.¹²

A korábbi kínai felajánlásokkal együtt vizsgálva az látható, hogy a teljes összegen **belül a kamatozó hitelek összege az idei évre visszaszorult**. Kína a FOCAC működése során először 2009-ben 5 milliárd dollár értékben ajánlott fel kamatozó hitelt a kontinens számára, amit még ebben az évben megduplázott. A következő – 2012-es Johannesburg-i – fórumon tovább nőtt, ekkor már 20 milliárd dollárt tett ki, majd a csúcserték 35 milliárd dolláron tetőzött.¹³ A 2018 szeptemberi FOCAC találkozón a kamatos hitelek összértéke a legutóbbi felajánláshoz képest 15 milliárd dollárral csökkent, míg a **segély**

formájában érkező források (támogatások, kamatmentes kölcsönök és kedvezményes kölcsönök) **a FOCAC eddigi történetének legmagasabb értékét, 15 milliárd dollárt tesznek ki.**

Az arányokban történő eltolódás aligha véletlen. A sino-afrikai kapcsolatok alakulását, **Kína fekete kontinensen egyre növekvő befolyását** ugyanis **számos kritika éri a Nyugat részéről**, melyek során Afrika újragyarmatosításával, valamint a fejlődő országok adósságcsapdába juttatásával vádolják, többek között az által, hogy a nagy összegű hitelek képtelenek lesznek visszafizetni a recipiensek. A kölcsönöktől a segélyek irányába történő **hangsúlyeltolódás** tehát **a vádak** egyszer és mindenkorra történő **cáfolásaként is értelmezhetőek**.¹⁴

Ám a kínai államfő nem hagyta szó nélkül a nyugati típusú segélyezést: beszédében külön kihangsúlyozta **Kína Afrika-politikájának öt alapelvét** – a nyugati államok fejlesztési segélyezési politikájának kritikájaként –, **az „öt nem”-et**, vagyis Kína nem avatkozik be az afrikai államok útkeresésébe, hogy a saját feltételeikhez legjobban igazodó fejlesztési irányt kövessék, nem avatkozik be a kontinens országainak belügyeiben, nem erőlteti rá akaratát ezen országokra, nem szab politikai feltételeket a segítségért cserébe, és a beruházások és finanszírozási együttműködések során nem önző politikai célok vezérlik.¹⁵

Kísérő rendezvények

A fő találkozót, a FOCAC-ot számos kapcsolódó esemény előzött meg vagy követett. Többek között a negyedik alkalommal került megrendezésre Kína-Afrika Fiatal Vezetők Fóruma Szhenzhenben. 3. Kína-Afrika Fiatalok Fesztiválja, 4. Kína-Afrika Média Együttműködés Fóruma, 3. Kína-Afrika Helyi Kormányzati Együttműködés Fóruma,¹⁶ Afrika Energia Összekapcsolódásának Fejlesztés Fóruma¹⁷ Pekingben, valamint a Kína-Afrika Mezőgazdasági Együttműködési Fórum Hainanban.¹⁸

2018 szeptember 4-én került sor egy másik eseményre is a FOCAC keretein belül a Kína-Afrika HIV/AIDS Megelőzése és Kontrolljának Fórumára, amelyen Xi Jinping kínai elnök felesége Peng Liyuan is részt vett 37 másik afrikai vezető feleségével. A kínai elnök feleségének a tuberkulózis, valamint a HIV/AIDS elleni küzdelemben tett munkájának elismerésül a WTO ezek jószolgálati nagykövetévé tette. Megjegyzendő, hogy Kína aktívan részt vesz az afrikai országok támogatásában a HIV/AIDS elleni küzdelemében is, több mint 40 afrikai országban orvosi csapatokkal van jelen, valamint gyógyszerekkel és egyéb felszerelésekkel is támogatást nyújt.¹⁹

Egy héttel a FOCAC után kerül megrendezésre immár hatodik alkalommal 2003 óta a Kínai és Afrikai Vezetők és Üzleti Képviselők Magasszintű Párbeszéde. Kína több, mint 1000 afrikai képviselőt fog fogadni mintegy 600 cégtől, üzleti csoporttól és kutatóintézettől. Mind az 53 afrikai ország küld képviselőt, aki rendelkezik diplomáciai kapcsolatokkal Kínával. Jiang Zengwei a Kína Nemzetközi Kereskedelem Előmozdításáért Felelős Tanácsának elnöke elmondta, hogy a találkozó a Kína-Afrika együttműködésére fókuszál azon belül is az iparosodás, a kereskedelem és az infrastruktúra lesznek a kiemelt témái.

Kínai média és cenzúra

Miután a kínai médiában megjelent a hír, hogy Kína valóban 60 milliárd dollárnyi fejlesztési forrást kíván Afrika számára felajánlani, a kínai internetes fórumokon azonnal megjelentek az ezzel kapcsolatos kritikus hangok is. A Weibo felületén – ami a kínai Twitternek is nevezhető – nem sokkal később megkezdődött a cenzorálás és eltávolították a negatív hangokat tartalmazó megjegyzéseket. A mikrobloggereket nem csak az zavarta, hogy ez a nagyszegű felajánlás a kínai gazdaság lassulásakor és a kereskedelmi háború kirobbanásakor történt, hanem összehasonlították a párt által belföldön nyújtott támogatással, amelyet az oktatásra és a rászorulókra fordít.

Egy kommentelő szerint „**először a saját gyerekeit kellene felnevelnie Kínának**”, egy másik véleményt nyilvánító egyenesen odáig ment, hogy szerinte Afrika szűkölködik bölcs vezetőkben, ezért odaadományozná számukra a kínai elnököt, Xi Jinpinget magát. Ezekre a **kritikákra reagálva** az állami média még inkább kihangsúlyozta a **mindkét fél számára előnyös egyezséget, a hatalmas piaci potenciálra és a természeti erőforrásokra koncentrálva**. Kína Afrika legnagyobb kereskedelmi partnere, az elmúlt években Peking jelenléte a kontinensen azonban túlmutat a csupán kereskedelmi kapcsolaton és egyre többet fektet **katonai és politikai érdekeibe** is.

Hu Xingdou, pekingi közgazdász azon az állásponton van, hogy **fontolóra kellene venni a hazai kritikákat** a külföldi segélyezéssel kapcsolatban még akkor is, ha ezzel a

„segítségnyújtással” Kína sokat nyerhetne **energia és kereskedelmi szempontból**. Úgy fogalmazott, hogy „**a kereskedelmi számok és az ipari bevételek csökkenni kezdtek, de sok kínai még most sem engedheti meg a színvonalas egészségügyi ellátást vagy az oktatást**”. Meglátása szerint **Afrika segélyezése szükséges**, de csak olyan mértékben, amely **megegyezik Kína kapacitásaival**.²⁰

Készítette: Czirják Ráhel, Zoltai Alexandra

PIAGEO - Policy Brief

Felelős szerkesztő: Bendarzszevszkij Anton

Szerzők: Bendarzszevszkij Anton, Csenger Ádám, Czirják Ráhel, Eszterhai Viktor, Gere László, Klemensits Péter, Maráczai Fanni, Miklós Katalin, Mogyorósi Alexandra, Polyák Eszter, Róma Ádám, Zoltai Alexandra

Kiadja a Pallas Athéné Innovációs és Geopolitikai Alapítvány ©
HU-1013 Budapest, Döbrentei utca 2.
www.geopolitika.hu

ISSN 2498-7697

Képek forrása

- FOCAC hivatalos honlapja: <https://focacsummit.mfa.gov.cn/eng/> (letöltés dátuma: 2018.09.06.)

Jegyzetek

¹ FOCAC hivatalos honlapja: <https://focacsummit.mfa.gov.cn/eng/> (letöltés dátuma: 2018.09.06.)

² FOCAC hivatalos honlapja: <https://focacsummit.mfa.gov.cn/eng/> (letöltés dátuma: 2018.09.06.)

-
- ³ XINHUA: Full text of Chinese President Xi Jinping's speech at opening ceremony of 2018 FOCAC Beijing Summit (1). 2018.09.06., http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/03/c_137441987.htm (letöltés dátuma: 2018.09.06.)
- ⁴ TIEZZI, Shannon: FOCAC 2018: Rebranding China in Africa. In: The Diplomat, 2018.09.05., <https://thediplomat.com/2018/09/focac-2018-rebranding-china-in-africa/> (letöltés dátuma: 2018.09.06.)
- ⁵ SHABAN, Abdur Rahman Alfa: Handful African presidents not attending 2018 FOCAC summit in China. In: africanews.com, <http://www.africanews.com/2018/09/03/handful-african-presidents-not-attending-2018-focac-summit-in-china/> (letöltés dátuma: 2018.09.06.)
- ⁶ XINHUA: Full text of Chinese President Xi Jinping's speech at opening ceremony of 2018 FOCAC Beijing Summit (1). 2018.09.06., http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/03/c_137441987.htm (letöltés dátuma: 2018.09.06.)
- ⁷ FOCAC hivatalos honlapja <http://www.focac2018.com/en/669.shtml> (letöltés dátuma: 2018.09.11.)
- ⁸ „China, Africa agree to build even stronger community with shared future.” In: Xinhua, 2018. 09. 04. http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/04/c_137444662.htm (letöltés dátuma: 2018.09.07.)
- ⁹ RAE, James: Opinion: Elevating Africa's role in the world through FOCAC. in: CGTN, 2018. szeptember 4. https://news.cgtn.com/news/3d3d514d334d544f79457a6333566d54/share_p.html (letöltés dátuma: 2018.09.06.)
- ¹⁰ Uo.
- ¹¹ Uo.
- ¹² Uo.
- ¹³ BRAUTIGAM? Deborah: China's FOCAC Financial Package for Africa 2018: Four Facts. 2018.09.03., <http://www.chinaafricarealstory.com/2018/09/chinas-focac-financial-package-for.html?spref=tw> (letöltés dátuma: 2018.09.06.)
- ¹⁴ TIEZZI, Shannon: FOCAC 2018: Rebranding China in Africa. In: The Diplomat, 2018.09.05., <https://thediplomat.com/2018/09/focac-2018-rebranding-china-in-africa/> (letöltés dátuma: 2018.09.06.)
- ¹⁵ XINHUA: Full text of Chinese President Xi Jinping's speech at opening ceremony of 2018 FOCAC Beijing Summit (1). 2018.09.06., http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/03/c_137441987.htm (letöltés dátuma: 2018.09.06.)
- ¹⁶ FOCAC hivatalos honlapja: <https://focacsummit.mfa.gov.cn/eng/> (letöltés dátuma: 2018.09.10.)
- ¹⁷ „Forum on African Energy Interconnection Development held in Beijing.” In: Xinhua, 2018.09.05. http://www.xinhuanet.com/english/africa/2018-09/05/c_137445081.htm (letöltés dátuma: 2018.09.10.)
- ¹⁸ FOCAC hivatalos honlapja: <https://focacsummit.mfa.gov.cn/eng/> (letöltés dátuma: 2018.09.10.)
- ¹⁹ „Peng Liyuan attends China-Africa meeting on AIDS control.” In: Xinhua, 2018.09.04. http://www.xinhuanet.com/english/2018-09/04/c_137444162.htm (letöltés dátuma: 2018.09.10.)
- ²⁰ Zheng, Sarah: China defends extra US\$60 billion pledge to Africa from critics at home. In: South China Morning Post, 2018. szeptember 5. <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/2162745/china-defends-extra-us60-billion-pledge-africa-critics-home> (letöltés dátuma: 2018.09.10.)